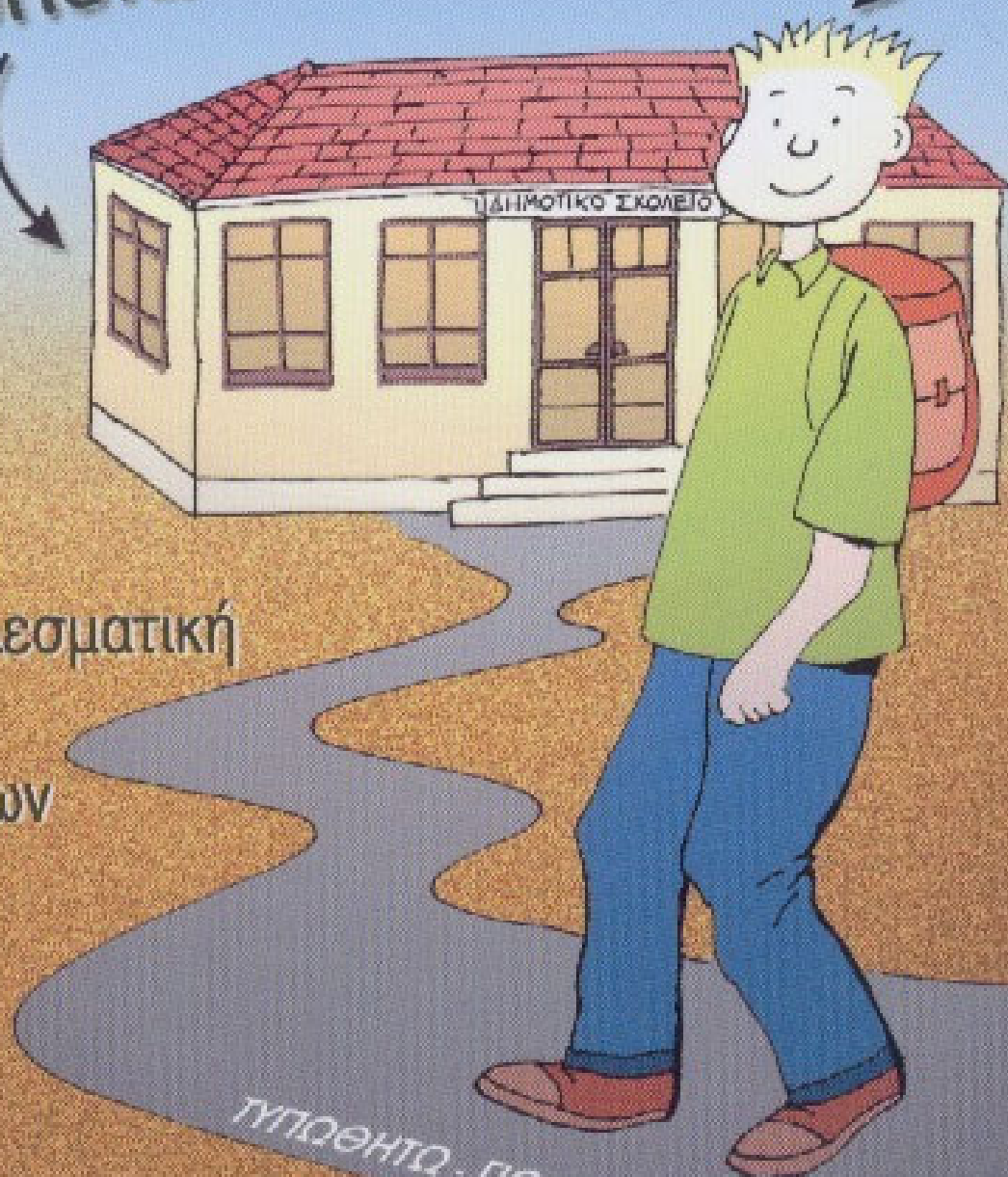

μικρά
σχολεία

μεγάλες
προσδοκίες

Απόψεις
για την αποτελεσματική
λειτουργία
των ολιγοθέσιων
σχολείων

ΤΥΠΟΘΕΤΩ - ΓΙΩΡΓΟΣ ΔΑΡΔΑΝΟΣ

ΜΙΚΡΑ ΣΧΟΛΕΙΑ ΜΕΓΑΛΕΣ ΠΡΟΣΔΟΚΙΕΣ

*Απόψεις για την Αποτελεσματική
Λειτουργία των Ολιγοθέσιων Σχολείων*

ΑΝΔΡΕΑΣ ΜΠΡΟΥΖΟΣ

ΜΙΚΡΑ ΣΧΟΛΕΙΑ ΜΕΓΑΛΕΣ ΠΡΟΣΔΟΚΙΕΣ

*Απόψεις για την Αποιελεσματική
Λειτουργία των Ολιγοθέσιων Σχολείων*

τυπωθήτω
ΓΩΡΓΟΣ ΔΑΡΔΑΝΟΣ
ΑΘΗΝΑ 2002

ΑΝΔΡΕΑΣ ΜΠΡΟΥΖΟΣ

Μικρά Σχολεία – Μεγάλες Προσδοκίες

Απόψεις για την Αποτελεσματική

Λειτουργία των Ολιγοθέσιων Σχολείων

246 σσ. (14×20,5 εκ.)

ISBN 960-402-020-X

Αριθμός έκδοσης 217

Copyright © τυπωθήτω - ΓΙΩΡΓΟΣ ΔΑΡΔΑΝΟΣ – ΑΝΔΡΕΑΣ ΜΠΡΟΥΖΟΣ, 2002

Πρώτη έκδοση: Ιανουάριος 2002

Μορφολογία - Τεχνική επιμέλεια: *Χρήστος ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΣ*

Επεξεργασία κειμένου - Σελιδοποίηση - Φιλμ: *Πάρις ΚΑΡΔΑΜΙΤΣΗΣ*

Διορθώσεις: *Ο ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ*

Μοντάζ: *Ντίνα ΑΓΓΕΛΟΥ*

Στήσιμο εξωφύλλου: *Κυριάκος ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ*

τυπωθήτω - ΓΙΩΡΓΟΣ ΔΑΡΔΑΝΟΣ

Διδότου 37 - 106 80, Αθήνα

Τηλ.: 36.42.003 - 36.41.996 - 36.41.979

fax: 36.42.030 - 36.11.384

e-mail: gut_ub@otenet.gr

Απαγορεύεται η αναδημοσίευση και γενικά η ολική, μερική ή περιληπτική αναπαραγωγή και μετάδοση έστω και μίας σελίδας του παρόντος βιβλίου, κατά παράφραση ή διασκευή με οποιονδήποτε τρόπο (μηχανικό, ηλεκτρονικό, φωτοτυπικό κ.λπ. – Ν. 2121/93, άρθρο 51).

Αφιερώνεται στην κόρη μου Κάτια
και σ' όλα τα παιδιά και τους δασκάλους
των Δημοτικών Σχολείων της ελληνικής υπαίθρου

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

Κατάλογος Πινάκων	13
Κατάλογος Διαγραμμάτων	15
Κατάλογων Σχημάτων	17
Ευχαριστίες	19
Εισαγωγή	21

Μ Ε Ρ Ο Σ Π Ρ Ω Τ Ο

ΤΑ ΜΙΚΡΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΣΧΟΛΕΙΑ: Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΙ Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΜΠΕΙΡΙΑ 27-114

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: <i>Σύντομη Ιστορική Ανασκόπηση των Δημοτικών Σχολείων</i>	29
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: <i>Μονοθέσια και Ολιγοθέσια Δημοτικά Σχολεία</i>	34
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: <i>Η Οργάνωση των Μικρών Δημοτικών Σχολείων</i>	48
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ: <i>Η Αποτελεσματικότητα των Μικρών Δημοτικών Σχολείων</i>	69
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ: <i>Ο Δάσκαλος στα Μικρά Δημοτικά Σχολεία</i>	87
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ: <i>Δίκτυα και Ομοσπονδίες Μικρών Δημοτικών Σχολείων</i>	99
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ: <i>Μικρά Δημοτικά Σχολεία ή Σχολικά Κέντρα;</i>	108

M E P O Σ Δ E Y T E P O

Η ΕΡΕΥΝΑ

115-201

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: <i>Η Μεθοδολογία της Έρευνας</i>	117
1. Ο στόχος της έρευνας	117
2. Μέσο συλλογής δεδομένων	119
3. Διαδικασία συλλογής δεδομένων και το δείγμα της έρευνας	123
4. Στατιστική επεξεργασία των δεδομένων	131
5. Στατιστική ανάλυση	133
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: <i>Παρουσίαση των Αποτελεσμάτων</i>	137
1. Οι στάσεις των δασκάλων απέναντι στα μικρά σχολεία	137
1.1 Μονομεταβλητή ανάλυση	137
1.2 Διμεταβλητή ανάλυση	141
1.3 Πολυμεταβλητή ανάλυση	142
2. Οι στάσεις των δασκάλων ως προς το ρόλο του εκπαιδευτικού στην αποτελεσματικότητα των μικρών σχολείων	145
2.1 Μονομεταβλητή ανάλυση	145
2.2 Διμεταβλητή ανάλυση	148
2.3 Πολυμεταβλητή ανάλυση	151
3. Κατάργηση ή διατήρηση των μικρών σχολείων;	155
3.1 Μονομεταβλητή ανάλυση	155
3.2 Διμεταβλητή ανάλυση	157
3.3 Πολυμεταβλητή ανάλυση	161
4. Η επιλογή των δασκάλων για τα μικρά σχολεία	163
4.1 Μονομεταβλητή ανάλυση	163
4.2 Διμεταβλητή ανάλυση	166
4.3 Πολυμεταβλητή ανάλυση	173
5. Θετικά και αρνητικά μόνιμης διαμονής του εκπαιδευτικού στην έδρα του σχολείου	178
6. Ομοσπονδίες μικρών σχολείων και μεταφορά μαθητών	183

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: Συζήτηση των Ευρημάτων - Καταληκτικές	
Παρατηρήσεις	187
1. Συζήτηση των ευρημάτων	187
2. Καταληκτικές παρατηρήσεις	195
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ: Το Ερωτηματολόγιο της Έρευνας	203
Βιβλιογραφία	215
Ευρετήριο Ονομάτων	241
Ξενόγλωσσο	241
Ελληνόγλωσσο	246

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1:	<i>Οργανικότητα Δημοτικών Σχολείων</i>	35
Πίνακας 2:	<i>Αριθμός (δημόσιων) δημοτικών σχολείων, δασκάλων και μαθητών κατά οργανικό τύπο σχολείου (1995/96)</i>	37
Πίνακας 3:	<i>Αριθμός (ιδιωτικών) δημοτικών σχολείων, δασκάλων και μαθητών κατά οργανικό τύπο σχολείου (1995/96)</i>	39
Πίνακας 4:	<i>Δημόσια δημοτικά σχολεία κατά οργανικό τύπο και κατά αστικές, ημιαστικές και αγροτικές περιοχές (1995/96)</i>	41
Πίνακας 5:	<i>Δημόσια δημοτικά σχολεία, δάσκαλοι και μαθητές κατά οργανικό τύπο και διοικητική περιφέρεια (1995/96)</i>	42
Πίνακας 6:	<i>Δημόσια δημοτικά σχολεία κατά οργανικό τύπο και μέγεθος σχολείου βάσει αριθμού εγγεγραμμένων μαθητών</i>	44
Πίνακας 7:	<i>Προσεγγίσεις για την προσέλκυση εκπαιδευτικών στη στελέχωση σχολείων της υπαίθρου</i>	97
Πίνακας 8:	<i>Κατανομή του δείγματος ως προς την οργανικότητα του σχολείου σε σχέση με το φύλο</i>	126
Πίνακας 9:	<i>Κατανομή του δείγματος ως προς την οργανικότητα του σχολείου σε σχέση με τα έτη υπηρεσίας</i>	127
Πίνακας 10:	<i>Κατανομή του δείγματος ως προς την οργανικότητα του σχολείου σε σχέση με τη θέση των εκπαιδευτικών</i>	128
Πίνακας 11:	<i>Κατανομή του δείγματος ως προς τη θητεία σε μικρό σχολείο σε σχέση με το φύλο</i>	129
Πίνακας 12:	<i>Κατανομή του δείγματος ως προς τη θητεία σε μικρό σχολείο σε σχέση με τα έτη υπηρεσίας</i>	130
Πίνακας 13:	<i>Αποτελέσματα Ανάλυσης Παραγόντων</i>	132
Πίνακας 14:	<i>Κλίμακα «Στάσεις των Δασκάλων απέναντι στα Μικρά Σχολεία»</i>	138
Πίνακας 15:	<i>Δεκατημόρια μέσων όρων της μεταβλητής «στάσεις απέναντι στα μικρά σχολεία»</i>	139
Πίνακας 16:	<i>Κλίμακα «Ο ρόλος του εκπαιδευτικού στην αποτελεσματικότητα των μικρών σχολείων»</i>	146
Πίνακας 17:	<i>Δεκατημόρια μέσων όρων της μεταβλητής «σπουδαιό-</i>	

	τητα του ρόλου του εκπαιδευτικού για τα μικρά σχολεία»	147
Πίνακας 18:	Τακτική Παλινδρόμηση με εξαρτημένη μεταβλητή τα απαιτούμενα προσόντα για τη διδασκαλία σε μικρά σχολεία	154
Πίνακας 19:	Σχέση μεταξύ των μεταβλητών «κατάργηση μικρών σχολείων» και «έτη υπηρεσίας»	158
Πίνακας 20:	Σχέση μεταξύ των μεταβλητών «κατάργηση μικρών σχολείων» και «ιδιότητα δασκάλου»	158
Πίνακας 21:	Σχέση μεταξύ των μεταβλητών «κατάργηση μικρών σχολείων» και «οργανικότητα σχολείου»	159
Πίνακας 22:	Σχέση μεταξύ των μεταβλητών «κατάργηση μικρών σχολείων» και «στάση απέναντι στα μικρά σχολεία»	160
Πίνακας 23:	Ονομαστική Παλινδρόμηση με εξαρτημένη μεταβλη- τή «κατάργηση μικρών σχολείων»	161
Πίνακας 24:	Πίνακας Ονομαστικής Παλινδρόμησης με εξαρτημέ- νη μεταβλητή «κατάργηση μικρών σχολείων»	162
Πίνακας 25:	Σχέση μεταξύ φύλου και πενταετούς υποχρεωτικής θητείας	168
Πίνακας 26:	Σχέση μεταξύ εθελοντικής υπηρεσίας και πενταετούς υποχρεωτικής θητείας	169
Πίνακας 27:	Σχέση μεταξύ εθελοντικής υπηρεσίας και διαμονής στην έδρα του σχολείου	170
Πίνακας 28:	Σχέση μεταξύ εθελοντικής υπηρεσίας σε μικρά scho- λεία και φύλου	171
Πίνακας 29:	Σχέση μεταξύ της τοποθέτησης των δασκάλων ως προς την κατάργηση των μικρών σχολείων και της εθελοντικής υπηρεσίας σ' αυτά	172
Πίνακας 30:	Ονομαστική Παλινδρόμηση με εξαρτημένη μεταβλη- τή «εθελοντική τοποθέτηση»	174
Πίνακας 31:	Ονομαστική Παλινδρόμηση με εξαρτημένη μεταβλη- τή «πενταετή υποχρεωτική θητεία»	174
Πίνακας 32:	Ονομαστική Παλινδρόμηση με εξαρτημένη μεταβλη- τή «διαμονή στην έδρα του σχολείου»	175
Πίνακας 33:	Ονομαστική Παλινδρόμηση με εξαρτημένη μεταβλη- τή «εθελοντική υπηρεσία»	176
Πίνακας 34:	Πίνακας Ονομαστικής Παλινδρόμησης με εξαρτημέ- νη μεταβλητή «εθελοντική υπηρεσία»	177

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Διάγραμμα 1:	<i>Ραβδόγραμμα δημοτικών σχολείων κατά οργανικό τύπο (σχολικά έτη 1957/58, 1970/71, 1980/81, 1995/96)</i>	38
Διάγραμμα 2:	<i>Ραβδόγραμμα οικισμών της Ελλάδος (απογραφή 1991)</i>	40
Διάγραμμα 3:	<i>Κατανομή του δείγματος ως προς τα έτη υπηρεσίας</i>	124
Διάγραμμα 4:	<i>Κατανομή του δείγματος ως προς την οργανικότητα του σχολείου</i>	125
Διάγραμμα 5:	<i>Κατανομή του δείγματος ως προς την περίοδο υπηρεσίας σε μικρό σχολείο</i>	131
Διάγραμμα 6:	<i>Ιστόγραμμα στάσεων απέναντι στα μικρά σχολεία</i>	140
Διάγραμμα 7:	<i>Ιστόγραμμα στάσεων ως προς τη σημασία του δασκάλου για τα μικρά σχολεία</i>	147
Διάγραμμα 8:	<i>Ραβδόγραμμα απαντήσεων ως προς την κατάργηση μικρών σχολείων (στο παρελθόν)</i>	156
Διάγραμμα 9:	<i>Ραβδόγραμμα απαντήσεων ως προς την κατάργηση μικρών σχολείων (στο παρόν)</i>	157
Διάγραμμα 10:	<i>Εθελοντική τοποθέτηση των δασκάλων σε μικρά σχολεία</i>	164
Διάγραμμα 11:	<i>Δέσμευση για πενταετή υποχρεωτική θητεία</i>	165
Διάγραμμα 12:	<i>Υποχρεωτική διαμονή στην έδρα του σχολείου</i>	165
Διάγραμμα 13:	<i>Εθελοντική υπηρεσία με όρους</i>	166
Διάγραμμα 14:	<i>Θετικά μόνιμης διαμονής του εκπαιδευτικού στην έδρα του σχολείου</i>	179
Διάγραμμα 15:	<i>Θετικά μόνιμης διαμονής του εκπαιδευτικού στην έδρα του σχολείου σε σχέση με το φύλο</i>	179
Διάγραμμα 16:	<i>Θετικά μόνιμης διαμονής του εκπαιδευτικού στην έδρα του σχολείου σε σχέση με την ιδιότητα του δασκάλου</i>	180
Διάγραμμα 17:	<i>Αρνητικά μόνιμης διαμονής του εκπαιδευτικού στην έδρα του σχολείου</i>	180
Διάγραμμα 18:	<i>Αρνητικά μόνιμης διαμονής του εκπαιδευτικού στην έδρα του σχολείου σε σχέση με τις στάσεις των δασκάλων έναντι των μικρών σχολείων</i>	182

Διάγραμμα 19: Σύσταση ομοσπονδιών μικρών σχολείων	183
Διάγραμμα 20: Μεταφορά μαθητών	185

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΧΗΜΑΤΩΝ

Σχήμα 1:	Μοντέλο ανάλυσης διαδρομών με εξαρτημένη μεταβλητή τη στάση των δασκάλων απέναντι στα μικρά σχολεία	144
Σχήμα 2:	Μοντέλο ανάλυσης διαδρομών με εξαρτημένη μεταβλητή τη στάση των δασκάλων ως προς το ρόλο του εκπαιδευτικού στην αποτελεσματικότητα των μικρών σχολείων	152

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Για την ολοκλήρωση αυτού του βιβλίου συμπαράσταση και στήριξη δέχτηκα από πολλές πλευρές. Αισθάνομαι την υποχρέωση και από τη θέση αυτή να ευχαριστήσω όλους αυτούς που με βοήθησαν ποικιλότροπα, ο καθένας με τον τρόπο του. Ειδικότερα, θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τους δασκάλους που πρόθυμα δέχτηκαν να συμπληρώσουν το ερωτηματολόγιο. Χωρίς τη συμμετοχή τους η έρευνα που παρουσιάζεται στο βιβλίο δε θα ήταν δυνατή. Θερμές ευχαριστίες οφείλω επίσης στο Δρ κ. Νίκο Κατσικούδη και την κα. Ευγενία Καρακώστα-Ράπτη για την πολύτιμη συμβολή τους στην τελική γλωσσική διαμόρφωση του κειμένου. Ευχαριστώ, τέλος, θερμά τον αγαπητό φίλο Γιώργο Δαρδανό που ανέλαβε την έκδοση του βιβλίου, καθώς και τον κ. Χρήστο Σταυρόπουλο τόσο για την τεχνική επιμέλεια όσο και την επιμέλεια του ευρετηρίου.

Ιωάννινα, Ιανουάριος 2002

ΑΝΔΡΕΑΣ ΜΠΡΟΥΖΟΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τα μονοθέσια και ολιγοθέσια δημοτικά σχολεία καλύπτουν την πρωτοβάθμια εκπαίδευση των παιδιών στις αγροτικές περιοχές. Στα σχολεία αυτά ετερογενείς, ως προς την ηλικία και τις ικανότητες των μαθητών, τάξεις διδάσκονται από ένα δάσκαλο. Οι υποστηρικτές των σχολείων αυτών διατείνονται ότι ειδικά στις αραιοκατοικημένες περιοχές τα μικρά δημοτικά σχολεία μπορούν να συμβάλλουν στην αύξηση της εκπαιδευτικής πρόσβασης (βλ. Thomas & Shaw 1992, Bray 1987, Benveniste & McEwan 2000) και στη βελτίωση των επιδόσεων των μαθητών (βλ. ενδεικτικά Fickermann, Weishaupt & Zedler 1997, Sandfuchs, Stange & Kost 1997, Laging 1999, McEwan 1998, Psacharopoulos, Rojas & Velez 1993). Για την ευόδωση των στόχων αυτών διατυπώνονται συγκεκριμένες προτάσεις αναφορικά με τη λειτουργία των μικρών δημοτικών σχολείων. Στα πλαίσια της διεθνούς εκπαιδευτικής κοινότητας τα επιχειρήματα που συνηγορούν υπέρ της διατήρησης των μικρών σχολείων έτυχαν ευρείας αποδοχής (βλ. ενδεικτικά Fickermann, Weishaupt & Zedler 1998, Sandfuchs, Stange & Kost 1997, Cotton 1993).

Η εκπαιδευτική υποδομή στις αγροτικές περιοχές αποτελεί διεθνώς, εδώ και τέσσερις περίπου δεκαετίες, αντικείμενο αμφισβήτησης και διαμάχης, ενώ παράλληλα είναι ένα πολύ ευαίσθητο πολιτικό θέμα. Οι τίτλοι των εφημερίδων το καταδεικνύουν. Τον Μάη του 1992 μία ελβετική, γαλλόφωνη εφημερίδα δημοσίευσε ένα άρθρο με τίτλο: «Περιφέρειες ανταλλάσσουν διαξιφισμούς για το κλείσιμο των σχολείων», και το περιοδικό

Pedagogie et Education επισημαίνει: «Τα μικρά σχολεία κλείνουν. Γιατί; Πώς θα επιδράσει αυτό στα παιδιά;» Η αγροτική κοινότητα του Norrtlje στη Σουηδία, στο αίτημα να κρατηθούν τα μικρά σχολεία ανοικτά, επισημαίνει: «Τα μικρά σχολεία έχουν μεγάλες δυνατότητες να συντηρηθούν συγκριτικά με τα μεγάλα σχολεία και συχνά προσφέρουν ένα σταθερό κοινωνικό περιβάλλον, ενώ παράλληλα μπορούν να συμβάλλουν στην ανάπτυξη των μαθητών». Αυτή η ευρέως διαδομένη ανησυχία προέρχεται, εν μέρει τουλάχιστον, από την απειλή που δέχεται η παραδοσιακή αγροτική ζωή λόγω του κλεισίματος των σχολείων, όπου καταλογίζεται μερικώς η μείωση του πληθυσμού στην επαρχία (βλ. OECD 1994).

Αλλά και στην Ελλάδα αντικείμενο συζήτησης στα ΜΜΕ κατά καιρούς έχει αποτελέσει και το πρόβλημα των μονοθέσιων και ολιγοθέσιων δημοτικών σχολείων. Για παράδειγμα, ο Αρχιμανδρίτης Καλλίνικος Μαυρολέων, δάσκαλος στο μονοθέσιο δημοτικό σχολείο Πυλών Καρπάθου, σε ραδιοφωνική συνέντευξη στο Σκάι (28.9.1996) διαμαρτυρόμενος υπογραμμίζει: «Μέχρι σήμερα, ανάβαμε ένα κερί για το σχολείο μας. Τώρα ανάβουμε κι ένα δεύτερο για να το κρατήσουμε» (βλ. Παπαθανασίου χ.χ.). Η εφημερίδα *Έθνος* (15.3.1998) σε ρεπορτάζ με τίτλο «Προβληματισμός για τα μονοθέσια» γράφει: «Η πολιτεία προσανατολίζεται στην κατάργησή τους. Οι δάσκαλοι αντιδρούν θεωρώντας ότι συμβάλλουν στη μη ερήμωση της υπαίθρου». Στο ίδιο ρεπορτάζ ο δάσκαλος του μονοθέσιου δημοτικού σχολείου Λοφίσκου Δημήτρης Πεχλιβάνης αναφέρει: «Η αλήθεια είναι πως πολλές φορές χρειάζεται να μείνω μέχρι το απόγευμα για να κάνω κάποιες δουλειές. Ακόμη και το πρόβλημα του καυστήρα εγώ πρέπει να το λύσω. Δεν παραπονιέμαι όμως. Το γέλιο των παιδιών κι η πρόοδός τους με αποζημιώνει». Η εφημερίδα *Η Καθημερινή* σε πρόσφατο ρεπορτάζ (21.4.2001) με τίτλο «Τα μονοθέσια σχολεία με τους 'ζογκλέρ' δασκάλους» επισημαίνει: «Οι μαθησιακοί

ρυθμοί είναι πολύ πιο ταχείς, τα παιδιά παρακολουθούν και την παράδοση των μαθημάτων των επόμενων τάξεων». Στο ίδιο ρεπορτάζ η κ. Βασιλική Τζιμούλα, δασκάλα στο μονοθέσιο σχολείο του Κεράμου Ορεστιάδας τονίζει: «Τα παιδιά προσέχουν το ένα το άλλο και συνεργάζονται. Είναι πολύ πιο υπεύθυνα σε σχέση με τα παιδιά των σχολείων των αστικών περιοχών». Σύμφωνα με το ίδιο ρεπορτάζ, κατά τη διάρκεια συνεδρίου που οργάνωσε το Κέντρο Εκπαιδευτικής Έρευνας, με συμμετοχή 50 δασκάλων από μονοθέσια σχολεία σε παραμεθόριες περιοχές, ο υπουργός Παιδείας, κ. Πέτρος Ευθυμίου φέρεται να δήλωσε ότι οι δάσκαλοι των μικρών σχολείων αποτελούν «τον πιο ακραίο και ολοκληρωμένο τύπο εκπαιδευτικού». Ωστόσο, δεν παρέλειψε να επισημάνει ότι «ακόμα και ο πιο αφοσιωμένος δάσκαλος δεν μπορεί να καλύψει τις σύγχρονες ανάγκες ενός σχολείου». Για το λόγο αυτό, σύμφωνα με την εφημερίδα *Ημερησία* (20.4.2001), ο υπουργός στην ίδια συνάντηση φαίνεται να δήλωσε: «Σε πολλές περιπτώσεις δεν έχει νόημα να συντηρούμε ολιγοθέσια σχολεία, όταν η ενοποίηση των μονάδων είναι όχι απλώς αυτονόητη, αλλά και αδήριτη ανάγκη από την ίδια τη φύση των πραγμάτων. Στην περίπτωση που μπορούμε να κάνουμε συγχωνεύσεις σε μονάδες, θα πρέπει οι τοπικές κοινωνίες να αρχίσουν να το σκέφτονται πραγματικά και να σταματήσουν οι όποιες παράδοξες αντιπαλότητες».

Ωστόσο εξαιτίας των ραγδαίων αλλαγών και στις αγροτικές περιοχές απαιτείται πολιτική διορατικότητα και σωστός σχεδιασμός των σχολείων. Κι αυτό δεν αφορά μόνο εκείνες τις παρακμάζουσες αγροτικές περιοχές, όπου τίθενται τα ερωτήματα αν η διατήρηση του σχολείου συμβάλλει στην επιβίωση του χωριού, αλλά αφορά και περιοχές που η σύνθεση του πληθυσμού αλλάζει ποικιλότροπα, με αποτέλεσμα να αυξάνονται μαζί με τα προβλήματα και οι απαιτήσεις από το σχολείο. Γι' αυτό οι μελετητές επικεντρώνουν το ενδιαφέρον τους στον

εντοπισμό των μεταβλητών που επηρεάζουν την επιτυχή εφαρμογή της ιδιαίτερης εκπαιδευτικής πολιτικής στις αγροτικές περιοχές. Οι μεταβλητές αυτές μπορούν να ταξινομηθούν σε μακρο- και μικρο-επίπεδο. Στο μακρο-επίπεδο, η επιτυχής εφαρμογή επηρεάζεται από την ικανότητα του οργανισμού να προωθήσει την αλλαγή, από τη συνοχή και το ρεαλισμό της εκπαιδευτικής πολιτικής, από το πολιτικό περιβάλλον, από τους οικονομικούς ή άλλους περιορισμούς, από τις γραφειοκρατικές διαδικασίες κ.ά. (βλ. London 1993, Warwick, Reimers & McGinn 1992, Psacharopoulos 1989). Οι μεταβλητές του μικρο-επίπεδου περιλαμβάνουν τις αντιλήψεις, τις στάσεις και τα κίνητρα των εκπαιδευτικών, των μαθητών και των γονέων, καθώς και κάποια εναρμόνιση μεταξύ τοπικής κουλτούρας και εκπαιδευτικής καινοτομίας (βλ. Warwick, Reimers & McGinn 1992, McGinn 1996, Fuller & Clarke 1994).

Οι μικρο-μεταβλητές αποτελούν *sine qua non* προϋπόθεση για την ευόδωση ενός εκπαιδευτικού προγράμματος, ενώ οι μακρο-μεταβλητές είναι αναγκαίες αλλά όχι επαρκείς προϋποθέσεις για την εφαρμογή. Σύμφωνα με τον McLaughlin (1987, σσ. 173 κ.ε.) η αλλαγή αποτελεί βασικά πρόβλημα της μικρότερης ενότητας. Η ικανότητα των πρωταγωνιστών του μακρο-επίπεδου να πιέσουν το μικρο-επίπεδο να συμμορφωθεί είναι περιορισμένη, επειδή οι ευκαιρίες για συνεργασία, η συμβολική απάντηση ή η μη συμμόρφωση είναι πολλαπλές στον κάπως χαλαρά δομημένο κόσμο των σχολείων και τη σχετικότητα της εκπαιδευτικής πολιτικής. Αυτό είναι ιδιαίτερα συναφές στα απομονωμένα αγροτικά σχολεία, που είναι αντικείμενο κατ' ανάγκην μικρής επίβλεψης (βλ. Keith 1989). Έτσι, οι εκπαιδευτικοί κατά κανόνα διαδραματίζουν κεντρικό ρόλο στον καθορισμό της μόρφωσης των παιδιών στις αγροτικές περιοχές.

Το βιβλίο αυτό χωρίζεται σε δύο Μέρη. Στο Πρώτο εξετάζεται η λειτουργία των μικρών δημοτικών σχολείων με βάση την

ελληνική και διεθνή εμπειρία. Ειδικότερα, στην αρχή γίνεται μία σύντομη ιστορική ανασκόπηση των δημοτικών σχολείων στην Ελλάδα (Πρώτο Κεφάλαιο). Έπειτα περιγράφεται η λειτουργία των μονοθέσιων και ολιγοθέσιων δημοτικών σχολείων (Δεύτερο Κεφάλαιο), για να ακολουθήσει (στο Τρίτο Κεφάλαιο), με βάση τη διεθνή βιβλιογραφία, η ανάλυση της οργάνωσης των μικρών δημοτικών σχολείων. Στη συνέχεια, αξιοποιώντας τα ευρήματα σχετικών ερευνών που έχουν διενεργηθεί διεθνώς, εξετάζεται (στο Τέταρτο Κεφάλαιο) η αποτελεσματικότητα των μικρών σχολείων. Στο Πέμπτο Κεφάλαιο υπογραμμίζεται η σημασία του ρόλου του δασκάλου για την αποτελεσματική λειτουργία των μικρών σχολείων, επισημαίνονται οι λόγοι που προκαλούν στους εκπαιδευτικούς αρνητική διάθεση να υπηρετήσουν σε μικρά σχολεία και διατυπώνονται προτάσεις για την προσέλκυση δασκάλων σ' αυτά. Το πρόβλημα της απομόνωσης των εκπαιδευτικών και της έλλειψης επικοινωνίας με συναδέλφους άλλων σχολείων, καθώς και ο εκπαιδευτικός και κοινωνικός αποκλεισμός που βιώνουν οι μαθητές των μικρών σχολείων αποτελούν αντικείμενο μελέτης στο Έκτο Κεφάλαιο, όπου διατυπώνονται και προτάσεις για την αντιμετώπιση του ζητήματος, ενώ στο Έβδομο και τελευταίο Κεφάλαιο του Πρώτου Μέρους εξετάζεται κατά πόσον ωφελεί ή βλάπτει να διατηρηθούν τα μικρά σχολεία ή να συγχωνευθούν σε σχολικά κέντρα.

Στο Δεύτερο Μέρος παρουσιάζεται η έρευνα. Αναλυτικότερα, στο Πρώτο Κεφάλαιο προσδιορίζονται τα ερευνητικά ερωτήματα και περιγράφονται τα μεθοδολογικά εργαλεία της έρευνας, η διαδικασία συλλογής των δεδομένων, ο τρόπος επεξεργασίας και ανάλυσής τους, καθώς και το δείγμα της έρευνας. Στη συνέχεια (στο Δεύτερο Κεφάλαιο) παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της έρευνας, και το βιβλίο ολοκληρώνεται με τη συζήτηση των ευρημάτων και τη διατύπωση καταληκτικών παρατηρήσεων και επισημάνσεων.

Εκφράζεται η ελπίδα ότι η εργασία αυτή μπορεί να είναι χρήσιμη προς πολλές πλευρές και διάφορες ομάδες. Στο Υπουργείο Παιδείας, πρώτα, που θα γνωρίσει καλύτερα τα προβλήματα των μαθητών και δασκάλων στα μικρά σχολεία της υπαίθρου καθώς και τις στάσεις και τις αντιλήψεις των τελευταίων απέναντι σ' αυτά, και θα μπορέσει να προβεί στις απαραίτητες παρεμβάσεις. Επίσης, και η Πολιτεία θα κατανοήσει καλύτερα τις δυνατότητες των μικρών σχολείων και θα επανεξετάσει ενδεχομένως την εκπαιδευτική πολιτική γι' αυτά. Θα είναι, έπειτα, χρήσιμη στους δασκάλους, γιατί τους παρέχεται η δυνατότητα να γνωρίσουν τόσο τη συζήτηση που γίνεται διεθνώς σχετικά με τα μικρά αγροτικά σχολεία όσο και τις αντιλήψεις των συναδέλφων τους. Είναι χρήσιμη ακόμη στους γονείς μαθητών σε μικρά σχολεία, τη στιγμή που θα κατανοήσουν ότι τα σχολεία αυτά δεν είναι a priori υποδεέστερα από τα μεγαλύτερα. Σίγουρα, τέλος, θα είναι πολύ χρήσιμη στους φοιτητές των Παιδαγωγικών Τμημάτων Δημοτικής Εκπαίδευσης, γιατί θα γνωρίσουν το πλαίσιο λειτουργίας των μικρών σχολείων και όλα τα παρεπόμενα, μια και στην πλειονότητά τους θ' αρχίσουν την επαγγελματική τους σταδιοδρομία σ' ένα τέτοιο σχολείο.